

LBRIS

We know
books

VALER GHEORGHE POP

**Viața mea,
așa cum a fost**

LIMES

2024

de Sfinția Sa, ne-am împrietenit și a devenit duhovnicul meu, care este și în prezent.

Am cunoscut-o și pe Dna Preoteasă și pe cei doi adorabili copii, Petrică și Cezara, și nu în ultimul rând pe Privighetoarea Ardealului, minunata cântăreață, Dna Sava Negreanu Brudașcu, mama doamnei Preotese.

M-am bucurat de o seară de Crăciun colindat de acest grup de oameni dragi mie.

Scriu aceste rânduri la început de an 2024, cu gândul la dânșii și cu urări de bine și sănătate în noul an!

Ianuarie 2024, Cluj-Napoca

CUPRINS

Prefață.....	7
Viața mea, așa cum a fost.....	9
O sinteză a momentelor de suflet.....	127

Viața mea, așa cum a fost

Viile Satu Mare, comuna mea natală, se află pe valea pârâului Homorod, la poalele Munților Codrului, la o distanță de 22 km de Satu Mare, pe o șosea cândva pietruită, acum asfaltată.

În copilăria mea acest drum era doar pietruit și era dublat de o cale ferată îngustă pe care circula un tren (tip mocăniță), care făcea ocolul Satu Mare-Viile Satu Mare - Arduș - Șomcuta - Satu Mare, aceasta acum fiind desființată.

După ultimele statistici, comuna are 3242 locuitori. În copilăria mea se vorbea de 4000. La comună sunt arondate patru sate: Tătărești, Ci-onchești, Medisa, Tireac. Comuna are două zone: a Primăriei – maghiară (46%) și cea din Dealu Mare – română (41%) –, fiecare cu biserica etniei respective (reformată și greco-catolică).

În ultimii ani, existând și o minoritate ortodoxă, s-a construit și o mică Biserică Ortodoxă. Înainte de al doilea război mondial, în comună trăiau și mai multe familii de evrei care aveau și o

sinagogă. Acum, mai sunt și aproximativ 11% rromi.

Viile Satu Mare este atestată documentar din sec. XIII ca o zonă viticolă ce aparținea orașului Satu Mare. La începutul sec. XVIII comuna și orașul au fost devastate de luptele dintre curuți și austrieci (1703). Populația orașului Satu Mare a găsit atunci refugiu în Viile de atunci, care, treptat, devine localitate permanentă (sfârșitul sec. XVIII).

La colonizarea șvabilor în Ardud, o parte a populației maghiare de aici s-a mutat în Viile Satu Mare. Comunitatea s-a ocupat mai mult cu viticultura și pomicultura și s-a înmulțit cu un nou val de refugiați în 1944, când Satu Mare a ajuns ținta bombardamentelor forțelor aliate.

Legătura dintre localitate și Satu Mare este strânsă și astăzi când familiile din oraș au case și vii în Viile Satu Mare.

Așezarea pe versanții sudici ai unor dealuri domoale, face ca localitatea să fie ideală pentru cultivarea viței de vie și a pomilor fructiferi. A existat aici și o stație experimentală de meri. Clădirile mai importante din comună sunt cele două biserici : Reformată (1839 -1857, turnul adăugat în 1883) și Biserica Greco-Catolică (din 1894).

În apropiere de comuna Viile Ardud se găsește capela Sf.Donath al cărui hram se serbează în Duminica apropiată zilei de 10 August, cu târguri și petreceri populare.

În 1906, în comuna Viile Satu Mare a fost adus la suprafață un tezaur monetar de 702 monede medievale care se găsește acum în Cluj-Napoca.

Viile Satu Mare este legată de municipiul Satu Mare ca destinație de excursie și vilegiatură. Legumele și fructele de aici sunt valorificate pe piețele din Satu Mare.

În comuna Viile Satu Mare, pe la începutul sec. XIX, trăia un învățător sărac, Pop Ioan, despre care nu știu altceva. El s-a căsătorit cu o văduvă relativ bogată, care i-a născut un băiat, pe viitorul Pop Gheorghe, străbunicul meu. Acesta a fost un om „de vază” , bun gospodar, care a făcut ordine în gospodărie și presupun că a și extins-o. Știu că el a decedat în 1933, căzut ca secerat (probabil accident vasculo-cerebral) pentru că era un om robust, în timp ce se întorcea de la vecini, unde a participat la o pomană. Nu știu dacă a avut frați sau surori (mai precis nu). El a avut un fiu, pe Pop Vasile (bunicul meu), născut în 1877, care s-a căsătorit cu Czerny Irma, fiica unui inginer agronom venit din Viena în comuna Hrip, ca arendaș al moșiei unui graf. Ei au avut trei băieți: Iosif (1904), Ludovic (1906- tatăl meu) și Adalbert (1908). Numele lor nu au o rezonanță românească având în vedere originea mamei lor (austriacă sau, poate, după nume, cehă?), și faptul că erau locuitori ai

imperiului austro-ungar al lui Franz Joseph în plină glorie.

Bunica mea (Irma) din câte știu era cardiacă și în 1914 a fost internată de urgență la o clinică din Budapesta.

Soțul său Vasile, împreună cu băiatul cel mare, Iosif, de 10 ani, au vizitat-o la spital când au avut discuții mai intime. Bunica i-ar fi spus soțului că ea va muri și el trebuie să se recăsătorească pentru cei trei copii încă mici. Dar dacă o va face neapărat să o ia pe Erzsi, o prietenă de-a ei, croitoreasă din Carei, din familia Frics (maghiari) pentru că ea iubește foarte mult copiii. Aceasta venea la ei, în Viile Satu Mare, în fiecare vară câte o lună și le cosea și repara tot ce aveau nevoie, mai ales le cosea saci din pânză făcută în casă.

Ei s-au dus la hotelul unde aveau camera reținută urmând ca a doua zi să plece cu trenul spre Satu Mare. A doua zi dimineață, pentru că mai aveau timp până la plecarea trenului, au hotărât să o mai viziteze o dată pe bunica, la spital, unde au aflat că ea decedase în cursul nopții. A fost înmormântată într-un cimitir din Budapesta. Tatăl meu a fost de câteva ori la mormântul ei (ultima oară în 1943). În anul morții soției (1914), bunicul meu Vasile a fost mobilizat pe frontul primului război mondial undeva în Italia. Copiii au rămas în grija unei bunici. S-a întors din război cu o rană gravă la un picior, care din câte îmi dau seama

interesa și osul. Probabil rana a devenit o osteomielită, care i-a fost tratată de celebrul Dr. Luko Bela de la spitalul Satu Mare cu care era prieten. Pentru că pe atunci tratamentele erau empirice, totul s-a complicat și în 1935 a decedat (probabil cu o septicemie).

După întoarcerea din război s-a căsătorit cu Erzsi, care a devenit o mamă foarte iubitoare cu cei trei copii și, după ani și ani, o bunică la fel de blândă și iubitoare cu noi, cei trei nepoți. A decedat prin anii 1962-1964 la Spitalul de Psihiatrie din Sighetu Marmăției, unde a ajuns psihopată după un accident vascular cerebral.

Fratele cel mare al tatălui meu Iosif (i se zicea Dodi) a făcut patru clase de liceu (care atunci nu era puțin) și s-a căsătorit cu o frumoasă cucoană maghiară (Aniko), cumnata primarului orașului Satu Mare (Augustin Frențiu, român) cu care a avut o fiică (Brigitta), născută în 1933. Pentru că soția l-a înșelat cu medicul ei ginecolog, au divorțat, dar unchiul meu (care mi-a fost și naș de botez) a iubit-o până la moarte și s-a lăsat tapat de bani în toți anii, deși avea un salariu modest. A functionat ca șef administrativ al uzinei „Unio” Satu Mare. Îi port o recunoscătoare memorie pentru că m-a înfiat și m-a ajutat și material în timpul studenției. Părinții mei fiind deportați și cu domiciliu obligatoriu la Turda au recurs la această în-

fiere, care nu știu dacă m-a ajutat. A decedat în 1961 la numai 57 de ani.

Fratele mai mic al tatălui meu, Adalbert (Bela) a făcut liceul cu bacalaureat și, tânăr fiind, s-a încurcat cu o fată frumoasă, dar săracă, care venea sezonier să lucreze în via lor. Au fugit împreună la București finanțați cu dolari de o mătușă a ei, al cărei soț fusese să lucreze în America. Tânăra a rămas gravidă și a născut un băiat (vărul meu primar Ioan, Puiu). Copilul a locuit în Viile Satu Mare întreținut de mătușa (acum văduvă) și se juca cu alți copii pe marginea drumului, unde bunicul meu Vasile îl vedea mereu în trecerea pe acolo. Când Puiu avea 2-3 ani, bunicul l-a obligat pe fiul său să se căsătorească cu mama copilului, formând o familie în care, în 1942, s-a mai născut un băiat (Vasile Octavian). Cu ambii verișori primari am avut o foarte bună relație de rudenie. Puiu a decedat încă tânăr prin anii '80. A avut două fete. Cu cea mare, Ița, și soțul său Stelică, am cele mai calde relații de familie. Băiatul cel mic, Vasile Octavian (născut în 1942) a fost căsătorit cu o femeie de etnie maghiară care l-a înșelat și, din câte știu, l-a marginalizat. A decedat în 2022 și, ca să fie tacâmul complet, pe crucea de la căpătâi a fost scris numele său maghiarizat, Laszlo Otto.

Tatăl meu, Ludovic, la începutul anilor '30, a făcut TBC pulmonar, fiind internat timp de doi ani la Clinica Ftiziologică din Cluj, sub tratamentul

Prof. Dr. Daniello, care după ani avea să-mi fie președintele comisiei la examenul de licență în medicină. S-a căsătorit în 1936 cu Viorica Erdei din Tătărești, fiica lui Dumitru și Ana.

Bunicul meu dinspre mamă, Dumitru, a rămas orfan de ambii părinți și a trăit la casa unui unchi al său care, deși îi folosea pământul moștenit, l-a folosit mai mult ca slugă. A dormit în ieslea din grajd sau sub cerul liber cu caii la păscut. În această perioadă mi-a povestit cum, fiind foarte grav bolnav, cu febră mare, a adormit într-un răzor, fiind cu caii la păscut și trezindu-se ud de transpirație. A scăpat cu viață. Menționez că acele câteva hectare de pământ moștenite de la părinți și rezultate după împărțirea cu celelalte două surori, au fost folosite de unchiul său la care era slugă. La vârsta de 19 ani, a plecat cu alți săteni în America (1905-1906), cu actele unui consătean cu același nume, care avea armata făcută. Menționez că nu se admitea plecarea din țară decât după efectuarea stagiului militar.

În SUA au fost angajați la o uzină metalurgică din Detroit unde, din câte am dedus din povestirile lui, sortau fier vechi. Câștiga 5 Dolari pe zi (valoarea mult mai mare decât cea de azi). La pensiunea privată unde locuia plătea 8 Dolari pe lună pentru casă și masă. În doi ani a adunat o sumă destul de mare din care și-a plătit cele două surori, răscumpărând pământul moștenit de la tatăl său.

Menționez că tatăl său, Gligor, a fost căsătorit de trei ori. Primele două soții, după ce au născut o fată și pe el însuși, au decedat. Cu a treia soție a mai avut o fată, Amalia, născută în 1899, care a decedat aproximativ în 1980. Sora mai mare a avut un singur băiat, Dumitru, declarat chiabur de comuniști și deținut la Canalul Dunăre – Marea Neagră unde a decedat.

Bunicul meu (al doilea copil cu a doua soție a lui Gligor) a fost un om foarte inteligent și declarat „cel mai harnic om din sat”. S-a căsătorit cu fata primarului (pe atunci Tătărești era sediu de comună), Ana, bunica mea dinspre mamă. În 1914 a fost și el înrolat în armata austro-ungară și a luptat în Italia, la Fiume. A avut doi copii: pe unchiul meu Iuliu care a fost și el deținut la Canal aproximativ un an, și pe Viorica, mama mea, ambii decedați (unchiul meu la aproximativ 80 ani, iar mama la 92 ani). Când bunicul s-a întors acasă din război, mama mea având un an, și-a văzut fiica prima dată. Aș vrea să relatez o întâmplare deosebită: când bunicul a plecat la război, bunica (ambii fiind foarte credincioși) i-a introdus în buzunarul stâng de la piept al hainei militare o carte de rugăciuni. În timpul luptelor, un glonț rătăcit a pătruns în buzunarul de la piept, în cartea de rugăciuni, oprindu-se la două treimi din grosimea ei. Am văzut și eu această carte care i-a salvat viața

bunicului meu. Cartea de rugăciuni a fost pusă în sicriul în care bunicul a fost înmormântat.

Bunicii mei au muncit enorm și pentru că credeau în pământ („că pământul nici nu arde și nici nu-l duce apa”), au adunat în cursul anilor aproximativ 70 hectare de pământ.

În 1951, pentru neputința de a plăti impozitele și cotele de cereale, au fost arestați, tată și fiu, bunicul fiind deținut timp de trei ani în Dobrogea, la Periprava, iar unchiul meu un an la Canal. Bunica a fost și ea arestată și deținută la Penitenciarul Satu Mare câteva luni.

Soția unchiului meu, Elvira, cu cei trei copii mici, de frica arestării s-a refugiat la Satu Mare și au trăit, numai ei știu cum, până la eliberarea unchiului meu. Cei trei copii, verișorii mei primari, sunt: Cornel (născut în 1940), fost asistent medical, care ani de zile a visat să devină avocat fără să realizeze că Facultatea de Drept avea un regim special politic, prin urmare nefiind admis.

Angela (1944) a reușit să termine Facultatea de Filologie, secția Franceză și a profesat ca profesoară de franceză la Baia Sprie și Satu Mare.

Valer (1942), profesor de educație fizică medicală, după câțiva ani de activitate la Satu Mare, fiind căsătorit cu Erna (și ea profesoară de germană-română) și împreună cu părinții Ernei (de etnie germană) au emigrat în RFG prin anii '80. Valer a decedat în 2017 cu un cancer digestiv.

Fiica lor unică, Cristina, locuiește și lucrează în Mallorca, Spania.

Tatăl meu s-a căsătorit în 1936 cu Viorica, fiica lui Dumitru și Ana din Tătărești. S-au stabilit în gospodăria relativ prosperă din Viile Satu Mare.

În 16 iulie 1937, o zi însorită de vară, are loc în Ardud (sediul de plasă), la aproximativ 4 km, o ședință a Camerei de Agricultură la care a participat și Pop Valer, ministrul Ardealului, o mare personalitate politică care se ocupă cu integrarea Ardealului în România Mare.

În timpul ședinței la care a participat și tatăl meu, un om trimis de urgență de acasă îl anunță că soția naște. În aceste condiții am văzut eu lumina zilei în 16 Iulie 1937.

După terminarea ședinței de la Ardud, Ministrul Pop Valer a ținut să treacă cu mașina prin fața casei noastre. Tatăl meu i-a ieșit în întâmpinare cu noul născut în brațe pe care l-a preluat Ministrul întrebând: „Ce-i?”, răspunsul: „*Băiat!*”, „*Valer să fie!*”. Așa urma să port numele marelui politician la care s-a adăugat și Gheorghe, în memoria străbunicului meu, Pop Gheorghe.

M-am născut în perioada de apogeu a economiei României dintre cele două războaie mondiale, asistat de bătrâna moașă comunală (nana Iuli) care îl asistase la naștere și pe tata. Au urmat anii întunecați ai arbitrajului de la Viena, cu răpirea unei mari părți a Ardealului. Deși bunica mea

vitregă Erzsî era maghiară, tata a primit o perioadă domiciliu obligatoriu, fiind un om cu mare influență în zonă. A urmat războiul din care îmi amintesc mai multe episoade.

Trupele româno-sovietice se apropiau de comuna noastră. Auzeam zgomotele făcute de artileria lor și mă bucuram, deși eram copil mic, că vin românii. Un amănunt: nu știu de unde și de când aveam o mică bucată de tricolor românesc pe care îl țineam ascuns pentru că, sub ocupația maghiară era periculos să-l ai.

Într-o seară, când în bucătărie erau câțiva soldați români, pe care mama îi servise cu mâncare, eu am realizat că acum pot scoate din ascunziș bucata de tricolor. Aveam cinci ani și gestul meu a stârnit emoții și lacrimi. Când s-a apropiat războiul de comuna noastră, ai mei au construit în grădină, la capătul viei, un buncăr de aproximativ 6-8 m cu acces printr-un culoar de 8-10 m, în care am fost adăpostiți eu, mama, sora mea de patru ani și câțiva vecini care s-au lipit de noi. Tata venea de câteva ori pe zi să ne vadă, în rest se ocupa de gospodărie și animale.

În această perioadă, în comună erau câteva „cuiburi” de nemți în retragere care ripostau cu arme de foc la înaintarea româno-sovietică. Pentru că în urma acestor dispute s-au produs unele incendii, casele fiind acoperite cu paie, un grup de săteni au venit la tatăl meu să se consulte ce e de

IBS We know books

făcut. Atunci, fără ca noi să știm, tata împreună cu finul său Sandu Pop (pe atunci de 16-17 ani), s-au înarmat cu produse de porc: cârnați, șuncă și o damigeană de vin și noaptea au trecut printr-o vale, prin tirul artileriei și s-au dus înspre trupele româno-sovietice ce avansau spre comună. Gestul lor a fost bine primit, s-au lămurit asupra pozițiilor restului de trupe germane și n-au mai tras la întâmplare în casele sătenilor.

Dimineața următoare au intrat cu toții în comună. Colonelul sovietic, comandantul regimentului, a avut primul sediu la noi în casă, apoi s-a mutat la primărie. Atunci tata a fost ales primar al comunei. El și Sandu și-au riscat viața pentru cetățenii comunei.

În 1943, eu având șase ani, am fost înscris în clasa întâi la școala maghiară din comună. Nu exista școală românească. Învățătoare ne-a fost doamna Meszaros, soția jandarmului șef de post, care purta pene de cocoș la bonetă. În fața noastră, în clasă, pe perete trona chipul amiralului, fără mare și navă, Horthy Miklos. Învățătoarea a fost foarte severă și șovină. În școală funcționau două săli de clasă (una cu elevi maghiari și una cu elevi români), în fiecare sală fiind împreună elevi din clasele I-VI. În pauza de ora zece, deși toți eram români, nu aveam voie să vorbim între noi decât în limba maghiară.

În perioada respectivă (poate înainte de a fi elev în clasa întâi) am făcut, și eu și sora mea, Otilia, difterie, o boală contagioasă și astăzi cu un procent semnificativ de mortalitate. Atunci nu erau antibiotice. Am fost tratați (nu știu cu ce) de doctorul Berger, medicul de circumscripție care a fost apoi deportat la Auschwitz, unde a fost împușcat în timp ce a sărit în ajutorul unui copilăș.

Am fost salvați, și eu și sora mea, de acest medic, dar fără îndoială eu am avut ajutor „de sus”.

A trecut războiul și au venit românii care ne-au făcut o mare bucurie, dar atunci eu știam că odată cu ei a venit și glorioasa armată sovietică care ne-a adus cu ea cea mai întunecată epocă din istoria modernă a României: Comunismul.

Am intrat în clasa a II-a cu limba de predare română pe care o visam de mult. Nu erau nici cărți nici dascăli pentru moment. Prima învățătoare, pentru câteva luni, ne-a fost o tânără doamnă (nu știu dacă era româncă sau maghiară) foarte cumsecade care ne-a învățat primele litere și cititul în limba română. Ea fiind o fată săracă, s-a căsătorit cu un evreu în vârstă, bogat, care îi putea fi tată, Beer Bandi. Neavând cărți, am început să învățăm limba română dintr-un calendar sătesc.

După un timp a venit o familie autentică de învățători (fam. Batin) cu care am învățat în pro-